

Розвиток здібностей майбутніх фахівців із фізичної реабілітації в процесі фахової підготовки

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (м. Київ)

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній освітній системі спостерігається зміна парадигми вищої фізкультурної освіти, пов'язана з пошуком таких педагогічних умов і засобів, які б забезпечували успішну підготовку майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до високого темпу життя та реалій ринку праці, що постійно змінюється.

Із позицій сьогодення для досягнення високого рівня фахової підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації потрібно розв'язати такі завдання: забезпечити можливість оволодіння студентами глибокими фундаментальними знаннями; змінити підходи до організації навчальної діяльності з метою підвищення якості навчання, розвитку здібностей студентів та їхніх прагнень до неперервної фізкультурної освіти; урахувати інтереси студентів у їх самовизначенні й самореалізації.

Особливої актуальності запропонована проблема набуває в процесі фахової підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, у якій пріоритетним визначено розвиток їхніх здібностей.

З'ясування теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичного виховання й спорту у вищій школі здійснено в різних дослідженнях. Так, важливе теоретичне значення для розуміння сутності професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах мають праці вітчизняних учених, зокрема О. Ю. Ажиппо, Л. О. Демінської, П. Б. Джуринського, Є. А. Захаріної, Л. І. Іванової, Р. П. Карпюка, Л. П. Сущенко, О. В. Тимошенка, Б. М. Шияна та ін. Теоретичні й методичні засади підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності розкрито в дослідженнях А. В. Сватєєва. Теоретичні й методичні засади підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до здоров'язберігальної діяльності ґрунтовно досліджувала Н. О. Белікова [1].

Завдання роботи – проаналізувати в науковій літературі та літературі з фізичної реабілітації питання, пов'язані з розвитком здібностей майбутніх фахівців із фізичної реабілітації в процесі фахової підготовки.

Методи дослідження – теоретичні: аналіз, контент-аналіз, абстрагування з метою уточнення й конкретизації понятійно-категоріального апарату щодо розвитку здібностей майбутніх фахівців із фізичної реабілітації в процесі фахової підготовки; систематизація та логічне узагальнення з метою характеристики здібностей майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, до яких віднесено експресивні, гностичні, дидактичні, академічні, творчі, організаторські, перцептивні, конструктивні, психомоторні, комунікативні й авторитарні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. За період навчання у вищому навчальному закладі в майбутніх фахівців із фізичної реабілітації відбувається розвиток здібностей, який характеризує їхню професійну спрямованість до реалізації реабілітаційної діяльності, спрямований на відновлення втраченої або послабленої функції хворої людини після захворювання або травми.

У «Філософському словнику» поняття «здібності» тлумачиться як психічні властивості індивіда, які регулюють його поведінку й виступають умовою його життєдіяльності [7, 348].

В історії психології професійні здібності привернули увагу дослідників відносно нещодавно (у 70–80-х рр. ХХ ст.), проте перші уявлення про них можна знайти вже в працях античних філософів. Так, Платон (який і вводить поняття «здібності» в науку) уперше формулює думку про те, що люди повинні займатися справами, відповідно до їхніх природних задатків: «можна зробити усе в більшій кількості, краще і легше, якщо виконувати одну яку-небудь роботу відповідно до своїх природних задатків» [5, 131].

Розвиває ідеї Платона в XVI ст. іспанський лікар Хуан Уарте у своїй книзі «Дослідження здібностей до наук» (1575), у якій він дає відповіді на сформульовані ним проблемні питання «які якості має та природа, яка робить людину здатною до однієї науки і не здатною до іншої... які види дарування є в людському роді... які мистецтва і науки відповідають кожному даруванню зокрема... за якими ознаками можна упізнати відповідне дарування» [6, 19–20].

У XIX ст. значний внесок у розвиток уявлень про здібності людини зробив Ф. Гальтон, який уключив у поняття природної обдарованості не лише розумові здібності, але й такі якості характеру, як енергію та здібності до праці. Загальним показником талановитості, на думку Ф. Гальтона, є висока репутація в громадському й професійному житті.

У психолого-педагогічних дослідженнях поняття «здібності особистості» розглянуто як індивідуально-психологічні особливості (Ю. Б. Гиппенрейтер, Б. М. Теплов та ін.); окремі властивості і якості (А. Г. Ковальов, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, С. Л. Рубінштейн та ін.); внутрішні можливості, пов'язані з діяльністю особистості (Е. Е. Данилова, І. В. Дубровіна, М. І. Єнікеев й ін.).

У працях М. М. Амосова, Є. П. Ільїна, Н. В. Кузьміної та К. К. Платонова здібності вивчаються як придатність до певної діяльності. Головними критеріями визначення їх наявності є швидкість засвоєння нової діяльності, широта переносу напрацьованих індивідом засобів сприйняття й легкість переключення з однієї діяльності на іншу. Як указує С. Н. Бубка, «такий підхід характеризує здібність як складне цілісне утворення, що набуває в процесі діяльності індивідуальних спеціальних властивостей» [2, с. 5].

Зарубіжні дослідники (А. Е. Akgün [8], R. Barnett [9], С. Justice [10]) також приділяють увагу питанням, пов'язаним із розвитком здібностей особистості. Так, у зарубіжній психологічній літературі здібності трактують або як природжені особливості індивіда, що фатально визначають усі майбутні досягнення суб'єкта (capacity), або як набуті навички й уміння (ability). Зарубіжні автори, вивчаючи здібності, особливу увагу приділяють способом виявлення та прогнозування здібностей, співвідношенню природних завдатків і здібностей, а також використанню тестів та варіантів факторного аналізу для вивчення структури здібностей (Дж. Гилфорд, Р. Б. Кеттелл, Ч. Спирмен, Л. Терстоун й ін.).

Охарактеризуємо експресивні, гностичні, дидактичні, академічні, творчі, організаторські, перцептивні, конструктивні, психомоторні, комунікативні та авторитарні здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, які розвиваються в процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі.

Експресивні здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації полягають у їхніх уміннях образно та яскраво виражати думки за допомогою слів і невербальних засобів, уміннях надихнути хвору людину на необхідність дотримання всіх рекомендацій фахівців із фізичної реабілітації й переконати її в доцільності тих або інших реабілітаційних заходів, пов'язаних із відновленням частково чи повністю втрачених функцій організму людини засобами немедикаментозної корекції.

Гностичні здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації пов'язані з їхніми вміннями знаходити причини та вносити корективи в реабілітаційний процес, аналізувати процес відновлення пацієнтів у цілому. Ці здібності залежать від рівня розвитку мислення, від здібностей оволодівати, переробляти й використовувати інформацію. Проте інтелект не можна зводити тільки до розвиненого мислення. Інтелект майбутніх фахівців із фізичної реабілітації є системою психічних процесів, що забезпечують не лише пізнання навколишнього світу, але й ухвалення рішень у різних ситуаціях, управління своєю поведінкою. Не випадково психологи виділяють такі види інтелекту, як загальний, що забезпечує успішність будь-якої діяльності, професійний, орієнтований на розв'язання спеціальних проблем, і соціальний, що проявляється у сфері міжособистісних стосунків. Як результат позитивної спрямованості й відкритості мислення, сприймається така якість майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, як толерантність – терпимість стосовно поглядів, переконань і поведінки хворих, які потребують застосування засобів фізичної реабілітації.

Дидактичні здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації пов'язані з навчанням працювати свідомо, ініціативно й самостійно, застосовуючи систему фізичних вправ, спрямовану на відновлення втрачених функцій організму чи окремих органів і на відновлення фізичних якостей хворої людини.

Академічні здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації пов'язані з прагненням ґрунтовно оволодіти знаннями, уміннями й навичками з професійно орієнтованих дисциплін, які пов'язані з майбутньою реабілітаційною діяльністю з відновлення хворих та інвалідів.

У кожного зі студентів виявляється та або інша форма креативності, яку можна назвати оригінальністю, винахідливістю або творчою жилкою. Креативність є загальною здатністю особистості до творчості, яка визначається не лише рівнем розвитку творчого мислення, що створює щось нове, оригінальне, але, передусім, здібностями до самовдосконалення, самоактуалізації як прояву фахівцем своєї внутрішньої суті та індивідуальності.

Із позицій сьогодення, коли наука, у тому числі теорія й методика фізичної реабілітації, розвивається небаченими темпами, потрібно уважно стежити за новинками літератури, за науковими роботами в реабілітаційній сфері та проводити дослідницьку роботу.

Організаторські здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації передбачають методично грамотне проведення реабілітаційних заходів. Організаторські здібності фахівця стають затребуваними незалежно від займаної посади й характеру основної професійної діяльності, оскільки забезпечують результативність індивідуальної та групової діяльності, сприяють розвитку міжособистісної взаємодії й спілкування, дають змогу вибудовувати тимчасові та довгострокові плани, ефективно діяти в стандартних і нестандартних ситуаціях, оптимально використовувати матеріальні, психологічні й кадрові ресурси.

Поняття «організаторські здібності» розглядається вченими у зв'язку з успішним оволодінням організаторською діяльністю (І. С. Мангутов, Л. І. Уманський та ін.); умінням ефективно вибудовувати міжособистісне спілкування й взаємодію (В. С. Лазарев, А. Н. Лутошкін, Р. А. Петрунева та ін.); успішною дією на особу й колектив в освітній сфері та спонуканням її до самовиховання, самоосвіти, саморозвитку (О. А. Абдулліна, Н. В. Кузьміна, Л. Д. Столяренко й ін.). Під організаторськими здібностями Н. А. Галєєва розуміє якості особи, які дають змогу ефективно включати людей у певний вид соціальної або професійної діяльності, успішно коригувати дії всередині неї, а також змінювати діяльність відповідно до поставлених цілей і умов, у яких вона відбувається [3, с. 8].

О. М. Матвєєва та І. С. Матвєєва розробили алгоритм процесу формування організаційно-управлінських здібностей у студентів, котрі навчаються за фахом «Фізична культура і спорт» [4].

Перцептивні здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації пов'язані з уміннями адекватного сприйняття, можливості проникнути у внутрішній світ хворої людини. Основа перцепції полягає в аналітичному підході до поведінки хворого, у готовності фахівця фіксувати у свідомості значущі деталі цієї поведінки, що розкривають їх внутрішній зміст.

Конструктивні здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації забезпечують прогнозування, проектування й побудову реабілітаційного процесу: постановку цілей і завдань, розробку планів та проектів їх вирішення, визначення умов ефективної організації реабілітаційної роботи й визначення можливих результатів.

Психомоторні здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації забезпечують уміння вникнути в механізми руху, що виконується хворим, знайти слабкі моменти та посилити їх.

Комунікативні здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації є провідною групою здібностей, що забезпечують міжособистісне й ділове спілкування в реабілітаційному процесі. Ці здібності включають цілий комплекс здібностей та особових властивостей фахівців із фізичної реабілітації:

– *товариськість* – здатність швидко вступати в контакт, орієнтуватися в ситуаціях спілкування й адекватно реагувати на дії партнерів зі спілкування;

– *емпатія* – здібність до співпереживання, емоційної причетності, на основі яких формуються уява та інтуїція щодо життєвої ситуації хворої людини.

У комплексі професійних якостей майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, що розвиваються в процесі фахової підготовки, особливе місце займає розвиток здібностей співчуття, емоційного співпереживання, психологічного розуміння індивідуальних особливостей розвитку хворої людини.

Комунікативні здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації дають змогу безболісно попередити й ліквідувати найскладніший конфлікт, нейтралізувати найсильніше психологічне напруження та активізувати реабілітаційний процес. Оптимістичний тон і доброзичливість фахівця з фізичної реабілітації не менш важливі, ніж його професійна кваліфікація й педагогічна майстерність.

Авторитарні здібності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації полягають в умінні швидко завоювати авторитет у хворих. Вважаємо, що авторитет забезпечується всією діяльністю фахівця з фізичної реабілітації та його повсякденною поведінкою.

Висновки. Пріоритетним напрямом сучасної вищої фізкультурної освіти стає перенесення акценту з вузькопредметної підготовки на формування й розвиток високоосвіченої цілісної особистості, перехід студента з об'єкта зовнішньої дії, «споживача» готових знань до суб'єкта свого професійного становлення. Розвиток здібностей майбутніх фахівців із фізичної реабілітації в процесі фахової підготовки сприяє їх становленню як професіоналів у реабілітаційній сфері, пов'язаний із застосуванням фізичних вправ і природних чинників із профілактичною й лікувальною метою в комплексному процесі відновлення здоров'я, фізичного стану та працездатності хворих й інвалідів.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні та теоретичному обґрунтуванні моделі розвитку здібностей майбутніх фахівців із фізичної реабілітації в процесі фахової підготовки.

Джерела та література

1. Белікова Н. О. Підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності: теорія та методика : монографія / Наталія Олександрівна Белікова. – К. : ТОВ «Козарі», 2012. – 584 с.
2. Бубка С. Н. Формування індивідуальних здібностей студентів у процесі фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / С. Н. Бубка. – К., 2001. – 18 с.
3. Галеева Н. А. Формирование организаторских способностей студентов вуза во внеаудиторной деятельности : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. А. Галеева. – Красноярск, 2008. – 20 с.
4. Матвеева О. М. Алгоритм процесса формирования организационно-управленческих способностей у студентов, обучающихся по специальности «Физическая культура и спорт» / О. М. Матвеева, И. С. Матвеева // Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта. – 2008. – № 8. – С. 58–62.
5. Платон. Собрание сочинений : в 4-х т. – Т. 3 / О. М. Матвеева. – М., 1994. – 380 с.
6. Уарте Х. Исследование способностей к наукам / Х. Уарте. – М., 1960. – 228 с.
7. Философский словарь / под. ред. И. Т. Фролова. – М. : Изд-во полит. лит., 1980. – 444 с.
8. Akgun A. E. Organizational learning: a socio-cognitive framework, Human Relations / A. E. Akgun, G. S. Lynn, Byrne, C. John. – 2003. – 56 (7). – P. 839–868.
9. Barnett R. Supercomplexity and the curriculum / R. Barnett // Studies in Higher Education. – 2000. – 25(3). – P. 255–265.
10. Justice C. Taking inquiry makes a difference – a comparative analysis of student learning / C. Justice, J. Rice, W. Warry, I. Laurie // Journal of Excellence in College Teaching. – 2007. – 18(1). – P. 57–77.

Анотації

До здібностей майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, які розвиваються в процесі навчання у вищому навчальному закладі, віднесено експресивні, гностичні, дидактичні, академічні, творчі, організаторські, перцептивні, конструктивні, психомоторні, комунікативні та авторитарні. Ураховуючи високу значущість цих здібностей як для психоемоційного благополуччя й успішності адаптації в соціумі, так і для професійного становлення майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, вважаємо за необхідне приділяти відповідну увагу їх розвитку в процесі фахової підготовки, завдяки якій студенти цілеспрямовано здобувають кваліфікацію відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня, що дасть їм змогу виконувати реабілітаційну діяльність.

Ключові слова: розвиток здібностей, майбутні фахівці з фізичної реабілітації, фахова підготовка.

Людмила Сущенко. Развитие способностей будущих специалистов по физической реабилитации в процессе профессиональной подготовки. К основным способностям будущих специалистов по физической реабилитации, формирующихся в процессе учебы в высшем учебном заведении, автор относит такие, как экспрессивные, гностические, дидактические, академические, творческие, организаторские, перцептивные, конструктивные, психомоторные, коммуникативные и авторитарные. Учитывая высокую значимость наличия этих способностей как для психоэмоционального благополучия и успешности адаптации в социуме, так и для профессионального становления будущих специалистов по физической реабилитации, считаем необходимым уделять соответствующее внимание их развитию в процессе профессиональной подготовки, благодаря которой студенты целеустремленно овладевают квалификацией в соответствии с определенным образовательно-квалификационным уровнем, что позволит им эффективно осуществлять реабилитационную деятельность.

Ключевые слова: развитие способностей, будущие специалисты по физической реабилитации, профессиональная подготовка.

Liudmyla Sushchenko. Development of Abilities of Future Specialists in Physical Rehabilitation in the Process of Professional Preparation. The main abilities of future physical rehabilitation specialists which are formed in the process of studying at higher educational establishment that are singled out by the author are the following: expressive, gnostic, didactic, academic, creative, organizational, perceptual, constructive, psychomotor, communicative and authoritarian. Taking into account high meaning of presence of these abilities for psycho-emotional well-being and successfulness of adaptation in the society, and for professional establishment of future specialist in physical rehabilitation, the author considers it to be necessary paying attention to their development in the process of professional preparation, thanks to which students master the qualification in accordance with a specific educational and qualification level which would allow effectively realize the rehabilitation activity.

Key words: development of abilities, future specialists in physical rehabilitation, professional preparation.